

INVENTARUL

Național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial (National Inventory of Active Intangible Cultural Heritage Elements)

I. Domeniul:

- Etnobotanică.
- Cunoștințe și practici referitoare la natură și univers.
- Practici sociale, ritualuri și evenimente festive.

II. Elementul de patrimoniu cultural imaterial:

Termen standard:

Cultura fânului: cunoștințe și practici tradiționale privitoare la realizarea fânului din pajiștile semi-naturale, zona montană și submontană a Munților Carpați.

Imag. 1: Peisaj, Călinești (MM), 2017; foto A. Iuga.

Denumiri locale/regionale: *La coasă; la fân; a avea fân/otavă de făcut; a aduna fânul; a face fânul; a strânge fânul; a mărginii fânul (Ieud, MM); a sparge brazdele; copițat fânul (CS); a întoarce brazdele.*

Areal de manifestare:

În toate zonele rurale din România există pajiști semi-naturale, întreținute de către om (mai ales prin cosire și pășunare, uneori și prin gunoie), în care se face fân pe timpul verii, începând din luna iunie până prin a doua jumătate a lunii august. Atunci începe a doua coasă, la otavă, care ține, uneori, până la început de octombrie. În acest mod se asigură nutrețul pentru iarnă în zonele unde creșterea animalelor (zone montane și submontane) este ocupația principală. Practica este specifică întregului spațiu rural din România, inclusiv în zonele de câmpie. În prezent se practică mai ales în satele din zona subcarpatică și zonele montane. Astfel de comunități se află în depresiunile din **grupa nordică a Carpaților Orientali**: în subregiunile Oaș, Maramureș, Chioarului, Lăpuș, Năsăud, Țara Dornelor, Bucovina; în depresiunile din **grupa centrală a Carpaților Orientali**: în zonele Giurgeului, Ciucului, Comănești, Borsec; în depresiunile din **grupa sudică a Carpaților Orientali**: în zonele Bârsei, Sfântul Gheorghe, Târgu Secuiesc; în depresiunile din **Subcarpații Moldovei**: zonele Neamț, Cracău-Bistrița; Ciuc, Ținutul Secuiesc; în depresiunile din **Subcarpații de Curbură**: zonele Vrancei, Întorsura Buzăului, Buzău, Prahova; în depresiunile din **Carpații Meridionali**: subregiunile Țara Oltului, Țara Făgărașului, Țara Bârsei, Țara Loviștei, zona Rucăr-Bran și Moeciu - Fundata, zona Petroșani, Țara Hațegului, zona Pădureni, Mărginimea Sibiului, Valea Târnavelor, zona Odorhei; în depresiunile din **Carpații Occidentali**: Țara Moților, Huedin, Zarand, Crișana, zona Banatului montan (Făget, Bistra, Reșița, Almaj, valea Carașului, culoarul Timiș - Cerna, Defileul Dunării etc.), Mehedinți; în depresiunile din zona **submontană a Podișului Transilvaniei**: Câmpia Transilvaniei; în **depresiunile din Subcarpații Getici**: zona Muscel, Țara Loviștei Vâlcea, Gorj.

Trebuie subliniat că, de fapt, cultura gospodăririi fânețelor și a recoltării fânului nu este o activitate exclusivă zonelor montane și submontane. În trecut, fânețele au fost răspândite în toate satele, indiferent de etajul altitudinal. Chiar și satele care aveau un caracter preponderent agricol, cum sunt cele din zonele de câmpie, aveau fânețe, din moment ce animalele de tracțiune, atât de importante pentru semănatul cerealelor, erau hrănite pe timp de iarnă mai ales cu fân. În zonele de câmpie, fânețele ocupau suprafețe întinse mai ales de-a lungul râurilor și luncilor acestora. Chiar și în prezent se mai întâlnesc fânețe semi-naturale în aceste zone de câmpie (în jud. Timiș, dar mai ales în jud. Satu-Mare), chiar dacă au suprafețe mult diminuate față de cele de odinioară, datorită intensificării agriculturii încă din perioada colectivizării (1949/1962 - 1989).

Origini și evoluție:

Fânul, în prezent, este făcut cu precădere în comunitățile din zonele de deal și de munte în care creșterea animalelor este ocupația principală a oamenilor, având o importanță mai mare în trecut, când oamenii trăiau preponderent din produsele pe care le făceau în propria lor gospodărie. Din punct de vedere lingvistic cuvântul *fân* este o moștenire în limba română din latinescul *fenulum* (MDA2 2010), fapt care dovedește vechimea acestei practici agricole, care a apărut în urma necesității de a asigura nutreț uscat pentru animalele domestice erbivore, pentru perioada de toamnă-iarnă și începutul primăverii,

fiind o practică în strânsă legătură cu proprietatea asupra terenurilor și cu numărul de animale deținut de fiecare familie.

Printre cele mai vechi atestări documentare ale fânului și ale fânețelor, atât ca existență, dar și ca terenuri cu deosebită importanță economică în cadrul așezărilor din țara noastră, sunt hotărnicile maramureșene din secolele XIII-XIV (Mihaly 2009). Documentele care hotărnicesc teritoriile unor sate maramureșene, care există chiar și astăzi, abundă în termeni precum *fenilium*, *fenetis*, *pratis* (Mihaly 2009), care fără doar și poate se referă la existența fânețelor pe teritoriul lor. Alți termeni folosiți în aceste documente, precum *campus*, *silvis*, *nemoribus* etc., se referă la alte păduri, terenuri arate, dar și alte structuri de peisaj și activități economice practicate în acea perioadă. Menționarea fânețelor în documente din sec. XIV demonstrează nu doar existența acestora, dar și importanța acestora în cadrul economiei agro-silvo-pastorale din acea perioadă. Mai mult chiar, în satul Ieud de exemplu, sunt menționate fânețe îngrădite (Popa 1997).

În secolul al XIX-lea deja sunt cartate în hărțile cadastrale în Transilvania fânețele, o serie de astfel de hărți putând fi găsite la Arhivele Naționale ale diverselor regiuni (ex. Arhivele Naționale Maramureș), dar și pe site-ul www.mapire.eu. Includerea fânețelor în hărți constituie un argument pentru sublinierea importanței pe care aceste terenuri le aveau pentru comunitate, dar și pentru administrația locală.

În perioada comunistă, odată cu colectivizarea agriculturii, numeroase comunități au avut de suferit prin faptul că au fost obligați să cedeze CAP-urilor sau fermelor agricole de stat nu doar terenurile agricole ci și, în unele cazuri, animalele. Constrângerea a determinat ca în această perioadă familiile să fie nevoite să se descurce cu mult mai puțin teren și, uneori cu mai puține animale. Cu toate acestea, practica de a cosi și a face fânul a continuat ca o necesitate, pentru a întreține animalele, în multe cazuri acestea rămânând în continuare cea mai sigură sursă de a asigura hrana zilnică necesară pe timp de iarnă.

După căderea comunismului în 1989, odată cu Legea fondului funciar (Legea nr. 18 din 19 februarie 1991) au fost prevăzute condițiile în care au fost restituite proprietarilor de drept terenurile aflate în patrimoniul cooperativelor agricole de producție, care au fost desființate. Astfel, țăranii au putut să își recupereze până în limita de 10 ha terenurile, putând să reia vechile modalități de exploatare a acestora, inclusiv a fânețelor. Totuși, accentuarea fenomenului migrației sezoniere și a migrației circulatorii (v. Sandu 2000) de la finele anilor 1990, a determinat o diminuare a acestui stil de viață, multe familii apelând la migrație pentru a-și câștiga existența. Astfel, în comunitățile rurale, de cele mai multe ori au rămas persoanele vârstnice, care se ocupă din ce în ce mai puțin de agricultură și de creșterea animalelor, al căror număr, de altfel a scăzut. De exemplu, analizând situația la nivelul întregii țări, comparativ cu anul 1990, în 2013 deja efectivele de bovine au scăzut cu aproximativ 60%, iar cele de ovine și caprine cu 38% (v. Popovici et al. 2016, 360-362). Tendința de scădere este constantă la bovine: față de anul 2013 efectivul de bovine a scăzut în 2019 cu aproximativ 3%, însă la ovine și caprine este într-o ușoară creștere (față de 2013 efectivul de ovine și caprine a crescut în 2019 cu 14%) (INS 2014, și INS 2020).

Scăderea numărului de animale a adus cu sine două opțiuni de acțiune ale gospodarilor. În primul rând, este vorba de abandonarea fânețelor situate la o altitudine mai mare (vezi Imag. 2), în principal fiindcă sunt mai greu accesibile. Aceste pajiști sunt afectate de

procesele de succesiune ecologică, adică se împăduresc sau sunt acoperite de ferigi. În al doilea rând, mai există și practica schimbării utilității terenurilor, care din fânețe devin pășuni. În această situație proprietarii dau în arendă terenul către stânele amplasate în apropierea satului pentru perioada verii, acceptând plata fie în produse lactate, fie în bani. Practica a dus, de altfel, la modificarea pendulării pastorale dintre sat și munte în unele localități, de exemplu în Maramureș, unde cel puțin o stână rămâne să pășuneze pe teritoriul comunei în vechile fânețele, astăzi abandonate (v. Ivașcu și Iuga - în curs de apariție).

Imag. 2: Fânețe abandonate (MM), 2015; foto: A. Iuga.

De altfel, gospodărirea fânului este, din punct de vedere al tehnologiei, într-o continuă dinamică și schimbare. În multe zone, acolo unde relieful permite, sunt adoptate tehnologii moderne de a face fânul, mult mai eficiente și mai rapide decât metodele tradiționale. Subvențiile au un rol important în acest sens, permițând agriculturilor să-și doteze gospodăriile cu batoze de fân (vezi imag. 3), dar mai ales cu motocositoare (vezi imag. 4) și adunarea fânului cu ajutorul greblei mecanice. Răspândirea mecanizării fânului va duce, însă, în timp, la dispariția unui peisaj tipic zonelor de deal și montane, în care sunt prezente forme variate de clăi de fân sau adăposturi de fân (v. Špulerová et al. 2019), în acest fel pierzându-se nu doar un peisaj cultural și o identitate locală, ci fiind amenințate cu dispariția și practicile și cunoștințele specifice.

Imag. 3: Mașină de balotat (BN), 2014; foto: A. Iuga.

Imag. 4: Cositul cu motocositoarea, Șurdești (MM), 2014; foto: A. Iuga.

În ultimii ani tot mai mulți specialiști din domeniile biologiei, ecologiei și etnologiei se interesează, în cadrul unor cercetări interdisciplinare, de pajiștile semi-naturale din România, accentuând marea biodiversitatea și diversitatea de practici asociate întreținerii acestora, între care și cositul (v. Akeroyd și Page 2006; Akeroyd și Page 2011, Dahlstöm et al. 2013; Babai și Molnár 2014; MARTOR 2016; Babai 2017; Ivașcu și Rakosy 2017; Johansen et al. 2019; Janišová et al. 2021). Cercetările acestora atrag atenția asupra importanței continuării practicilor legate de cosit și de întreținere a fânețelor, ducând, astfel, la perpetuarea biodiversității locale extrem de variate din punct de vedere floristic și faunistic. De asemenea, publicarea unui număr special al revistei *National Geographic* în anul 2013 dedicat fânului și practicilor asociate în nordul Transilvaniei (Nicolson 2013) a atras atenția publicului larg asupra importanței pe care cunoștințele tradiționale le au în vederea întreținerii unui peisaj tipic unei regiuni. Chiar și artiștii fotografi sunt extrem de interesați de problematica fânului în zona Carpaților, astfel este cazul artistei Kathleen Laraia McLaughlin, care a realizat o documentare foto asupra vieții cotidiene în câteva sate din Maramureș, documentând, între altele, și muncile la fân (vezi McLaughlin 2011).

Descrierea sumară a elementului:

Practica de a face fân presupune mai multe seturi de cunoștințe și acțiuni, precum și folosirea unor unelte specifice.

În primul rând trebuie menționat că fânul reprezintă iarba verde care este cosită, uscată și strânsă pentru a fi depozitată în locuri adăpostite, ori în aer liber, utilizată în timpul anotimpurilor reci (toamnă, iarnă, primăvară) ca hrană pentru animalele erbivore din gospodărie. Apoi, trebuie detaliate uneltele necesare pentru a face fânul.

Coasa este ascuțită de o piatră, denumită și *gresie*, sau *cut'e* (MS, MM), care acum se achiziționează din târguri, până de curând fiind realizată de meșteri în sate (ex. Plopiș – MM, 2007). Gresia pentru ascuțit coasa este ținută într-un *tioc* sau *toc* (Transilvania, MM) denumit și *cioc* în Banat, unde se pune și iarbă și apă pentru a menține gresia umedă. Înainte de răspândirea *tiocurilor* din tablă utilizate în prezent (cumpărate din magazine), în Maramureș, dar și în alte zone ale Transilvaniei, *tiocul* era confecționat din lemn scobit din diferite esențe. În Banatul de munte, dar și în Bucovina acesta era confecționat din corn de bou sau vacă (vezi Imag. 6).

Imag. 6: Tioc pentru gresie din lemn moale scobit (salcie sau plop) de pe Valea Crișului Negru. *Cioc* din corn de vită din Banatul de munte, inscripționat cu anul confecționării și inițiale și un *toc* din corn de vită cu dop de lemn din Bucovina 2021. Foto: C. Ivașcu.

Pregătirea coasei se face cu îndemânare, fiind una din muncile care, pe lângă un instrumentar specific, necesită o pregătire intensă sau cunoștințe foarte bune. Coasa se bate doar pe marginea care taie, cu ciocanul, cu mișcări bine studiate, pe nicovală (*ineu* – cum se numește în Transilvania) (vezi Imag. 7), iar apoi se ascute cu gresia. Pe lângă faptul că trebuie să fie bine făcute, ca nu cumva cel care ascute coasa să se rănească, toate aceste mișcări produc un sunet specific, iar aproape fiecare om parcă bate și ascute coasa într-un ritm al său (vezi Imag. 8 și sunetul aferent, menționat la descrierea imaginii).

Imag. 7: Nicovală și ciocan pentru bătutul coasei, Botiza (MM), 2014; foto: A. Iuga.

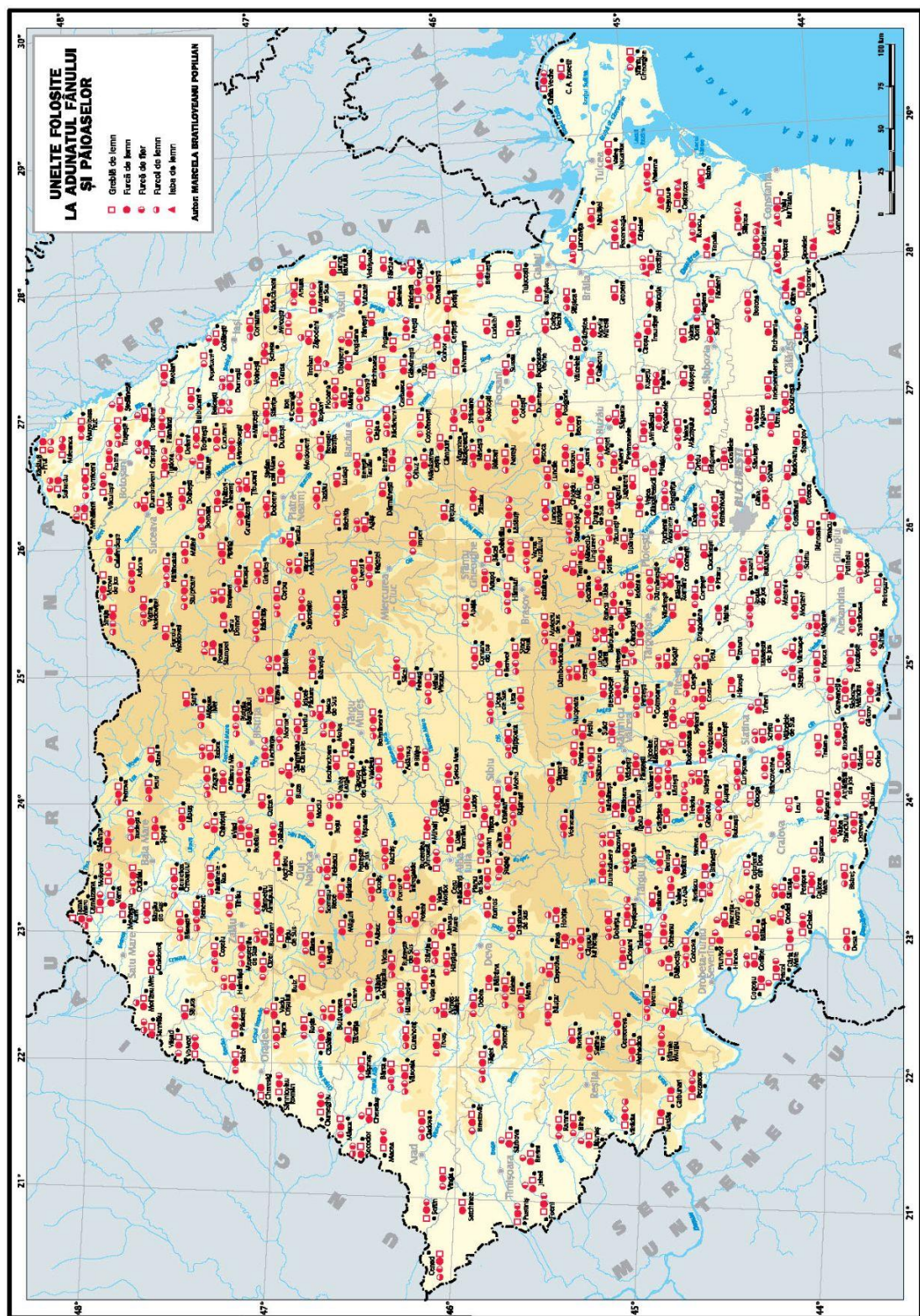
Imag. 8: Bătutul coasei, Botiza (MM), 2017; foto: A. Iuga.
Audio: [Bătut coasa | Arhiva MTR \(muzeultaranuluiroman.ro\)](https://www.muzeultaranuluiroman.ro)

Pentru strângerea fânului se folosesc unelte făcute predominant din lemn (vezi imag. 9), și anume:

Fuca, furca de lemn, cu două sau trei coarne, făcută din lemn ușor: frasin, alun. Lemnul din care se pregătește furca, odată cules (în general toamna, când se retrage seva din arbori), se lasă la uscat timp de un an, de multe ori cu vârful într-o scară, ceea ce permite îndreptarea sau îndoirea coarnelor. Furcile se pregătesc de meșteri specializați, dar mai sunt încă mai sunt localități (MM, BN) unde oamenii își pregătesc singuri uneltele pentru fân. Furcile pot fi făcute dintr-o singură bucată de lemn (frasin, alun), fără a fi secționat, sau dintr-o bucată de lemn secționat, în funcție de câte coarne trebuie să aibă furca (vezi Imag. 10, stânga). Sunt preferate furcile din lemn, pentru că sunt mai ușoare ca cele din fier și pot fi mânuite mai ușor.

Furca din metal, cea mai accesibilă în ultima vreme în magazine și mai rezistentă. La această furcă din metal se adaugă o coadă dintr-un lemn ușor (paltin, alun).

Imag. 9: Unelte folosite la adunatul fânului și păioaselor, autori hartă: Ion Ghinoiu, Marcela Bratiloveanu Popilian (Ghinoiu 2005: 123).

Furcoi din lemn: o furcă din lemn cu coadă mai lungă (peste 2 m), folosită pentru a fi pus fânul pe vârful clăii.

Greblă (din lemn sau, mai nou din plastic), este unealta cu care se adună fânul mai mărunț, după ce el a fost strâns în mare cu furca. Acțiunea în timpul căreia se folosește această unealtă se numește *a grebla*. Activitatea permite curățarea terenului de iarba cosită și uscată. Grebla din lemn se poate achiziționa din târguri, de la meșteri specializați, dar poate fi făcută și în gospodării, în regim propriu (de exemplu, în Șurdești - MM; vezi imag. 10, dreapta). Grebla din plastic poate fi achiziționată din târguri, dar și magazine cu produse de uz casnic.

Ipii (CS); *sule* (HD, AB); *rude* (MM); *rudiță*; *hoduri* (MM); *drugi*; *ploștine*; *pari*; *prăjini* (ALRI 1956) sunt, de fapt, două prăjini cu care folosite pentru a se căra căpițele la locul unde se face clăia.

Imag. 10. stânga: Furci din lemn într-o gospodărie; dreapta: pregătind o furcă din lemn; Șurdești (MM), 2007. Foto: A. Iuga.

Totodată, e important de menționat faptul că gospodărirea fânului urmează un calendar bine stabilit al muncilor (v. Iuga 2016, Ivașcu et al. 2016), presupunând activități de întreținere a pajiștilor și fânețelor și a muncile efective de făcut fân.

În primul rând este vorba de o perioadă premergătoare coasei și care presupune întreținerea fânețelor. Această activitate începe primăvara devreme, în perioada martie-mai, prin curățarea fânețelor: sunt tăiați arbuștii care răsar; sunt scoase rădăcinile plantelor considerate nefolositoare, cum este ștevia; sunt greblate frunzele uscate; sunt înlăturate mușuroaiele de furnici, pentru a ușura cositul în timpul verii, cum se face în Maramureș (vezi Imag. 11). Astfel, în satele din Maramureș, mușuroaiele sunt amplasate pe granița dintre proprietăți, devenind parte din *mejdă* (limită – MM). Alte modalități de a limita proprietățile în zonele de fânețe sunt: arbori sau pomi fructiferi plantați pe margine, dar și limitarea terenurilor cu pietre de hotar.

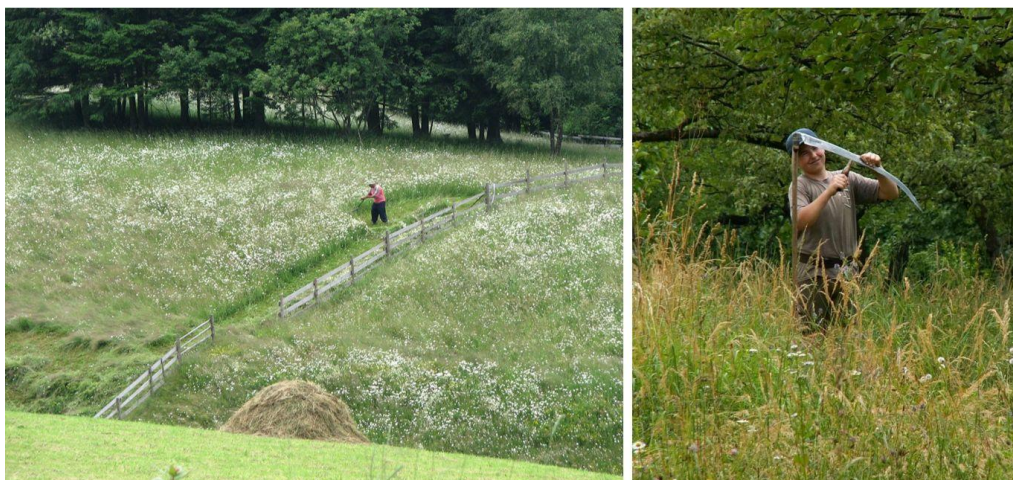
Tot de întreținerea pajiștilor ține și permiterea pășunatului oilor primăvara, până “se închide țarina” și se lasă iarba să crească pentru a fi cosită. De obicei perioada luată ca reper pentru închiderea țarinii este sărbătoarea Sf. Constantin și Elena (21 mai) în zonele montane (MM, SV, BZ, AB, CJ), sau la *Sângiorz* (23 aprilie, sărbătoarea Sf. Gheorghe) în alte zone (de exemplu, în NT). Beneficiile pășunatului, care continuă și toamna, după ce s-a finalizat strânsul fânului, sunt evidente: se gunoiește terenul prin târlirea terenului și se înfrățesc gramineele, după cum bine au observat localnicii.

Imag. 11: mușuroaie de furnici amplasate pe granița proprietății terenului, Botiza (MM), 2014; foto: A. Iuga.

Prima acțiune importantă pentru gospodărirea și recoltarea fânului este cositul ierbii, ori al otăvii (a doua coasă). Pentru a afla momentul oportun pentru cosit, oamenii apelează la un set de cunoștințe despre plante, dar și la cunoștințe ce se referă la practica efectivă a cositului, cunoașterea uneltelor necesare și cum sunt folosite.

Cositul (vezi Imag. 12) este practicat în general de către bărbați. Când e necesar, pot să cosească și femeile suprafețe mai reduse, fiind o activitate întâlnită frecvent în zonele unde bărbații sunt plecați la muncă la pădure (cum este în zona Maramureșului), aceștia de cele mai multe ori neputând să revină acasă pentru muncile câmpului.

Imag. 12: Cositul fânului, de la stânga la dreapta - Fundata, jud. Brașov (2015; foto. B. Iancu); Șurdești (MM) (2006; foto A. Iuga)

Cositul are loc dimineța foarte devreme, pentru că iarba încă este udă de la rouă și se taie mai bine. Când deja dă căldura, coasa trebuie ascuțită prea des și efortul este mai mare, astfel, și cossașul lucrează împreună cu ceilalți membri ai familiei la strânsul fânului, urmând a relua coasa la asfințit, când iarba este din nou umedă, odată cu lăsarea serii. Iarba cosită și care urmează a fi uscată și strânsă se numește *polog* (MM, CJ).

Începând cu politica de acordare a subvențiilor (mai întâi fonduri SAPARD - 1997-2000, iar din 2003 subvenții prevăzute prin Politica Agricolă Comună), în special cele destinate întreținerii pajiștilor și fânețelor, mulți agricultori au investit în modernizarea gospodăriei, una dintre primele acțiuni fiind achiziționarea de motocositoare sau de motocoase manuale (cu disc sau cu fir). În acest mod fânețele sunt cosite mult mai repede, motocositoarele fiind preferate coasei manuale. Mecanizarea cositului a adus cu sine câteva schimbări importante. În primul rând, iarba se cosește de data aceasta după ce se ridică roua din iarba, necesitatea de a fi iarba uscată fiind impusă de către funcționarea aparatului. De asemenea, dacă iarba e mare și pentru că, de fapt, cositoarea cuprinde mai multă iarba la tăiere, fiind mai lată ca o coasă obișnuită, este recomandat ca după motocositoare să urmeze o persoană care sparge brazda și împrăștie fânul, pentru a se usca mai rapid. Cu toate acestea, în regiunile documentate, oamenii menționează că iarba cosită de motocositoare, fiind tăiată mai înalt și pentru că nu pot fi ocolite mușuroaiele de furnici/cârțiță, se consideră că e mai „prăfoasă”, spre deosebire de cositul cu coasa manuală. „Fânul prăfos” nu este apreciat de către oameni, pentru că, așa cum menționează sătenii din Maramureș (satul Șurdești), se consideră că poate provoca mai multe boli animalelor, punând în seama calității fânului mastitele vacilor care au devenit extrem de frecvente în ultimii ani. De asemenea, sunt în fiecare comunitate zone unde motocositoarea nu poate fi utilizată (vezi Imag. 13), astfel că oamenii sunt nevoiți să recurgă la vechea coasă: terenurile prea în pantă, ori în livezi, în jurul pomilor fructiferi. De asemenea, e important de menționat faptul că, deși mecanizarea permite cositul pe o suprafață mare, totuși, oamenii din zonele de deal și munte nu cosesc mai mult decât pot strânge într-o perioadă limitată de timp, pentru a nu se strica fânul dacă este udat de ploii.

Imag. 13: Transportul uneltelor spre fâneață: stânga, transportul motocositoarei cu căruța; dreapta - oameni mergând spre locul de fân cu uneltele în spate. Botiza (MM), 2014; foto: A. Iuga.

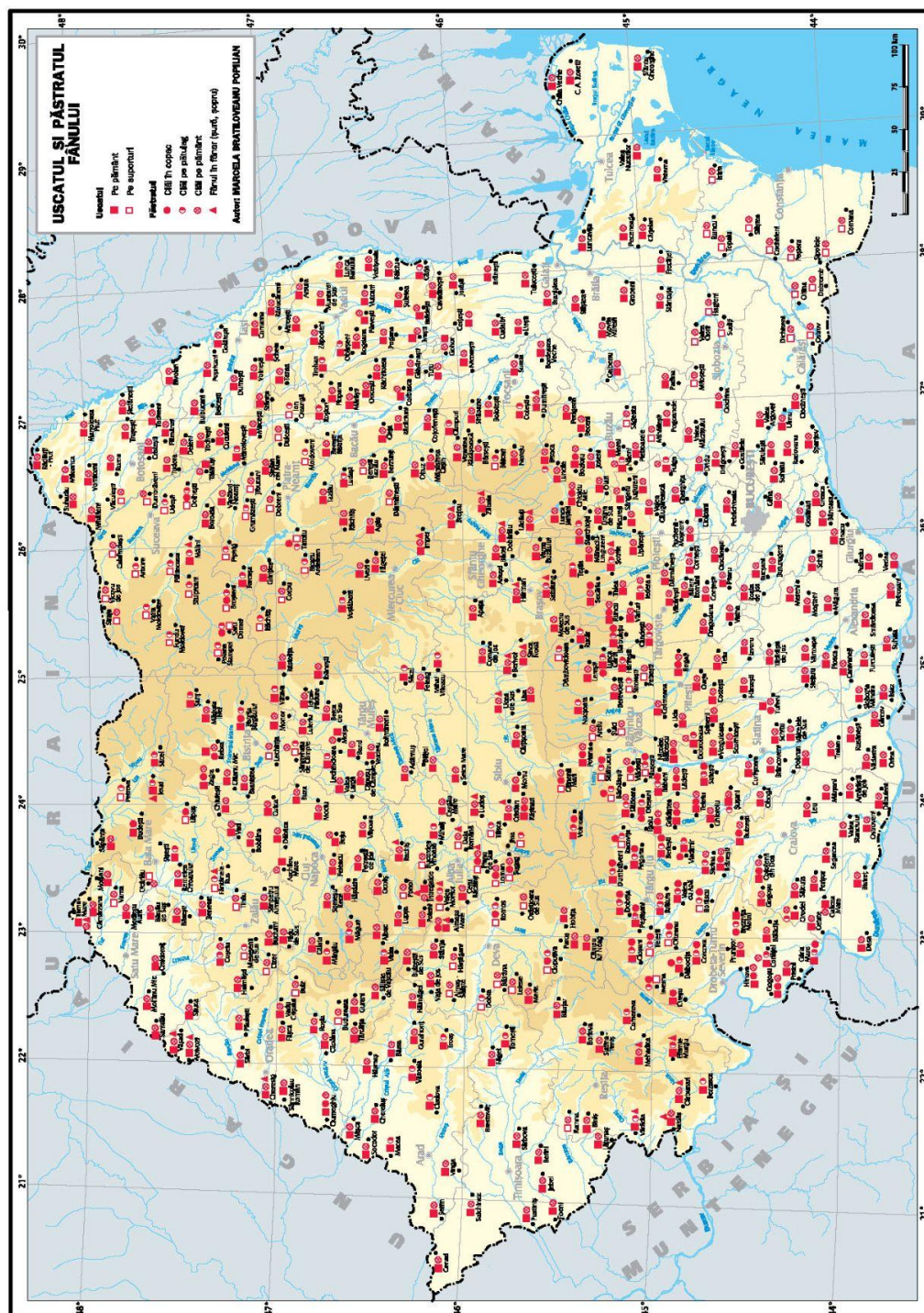
Cositul efectiv poate să înceapă deja în a doua jumătate a lunii mai, când se taie iarba de pe terenurile aflate în vecinătatea gospodăriilor și a satului, cele cultivate cu lucernă sau trifoi. Dar cositul pajiștilor semi-naturale începe din a doua jumătate a lunii iunie cu terenurile situate în apropierea satului, urmând ca activitatea să se mute progresiv, odată cu terminarea unui teren, către terenurile situate departe de sat, la o altitudine mai înaltă, unde cositul are loc de regulă în august, în fânețele considerate mai puțin productive, pentru că iarba crește mai greu, dar și pentru că nu sunt gunoite (exceptând cele pășunate).

Sunt mai multe semne că iarba e gata de coasă: câteva semne simbolice, regăsite în credințe locale, cum ar fi faptul că poate începe coasa doar atunci când nu mai cântă cucul, dar mai sunt luate în considerare și semne practice, reflectate în cunoștințe stabilite prin observarea directă a naturii și transmise de-a lungul generațiilor. Astfel, coasa începe atunci când este coaptă iarba, adică atunci când plantele ajung la maturitate. Semnul că iarba este coaptă este dată de planta care se numește *clocotici* (în MM, SV), *clocotiș* (CJ, AB), ori *sunătoare* (BZ, NT), lat. *Rhinanthus minor* (vezi Imag. 14). Astfel, oamenii spun că atunci începe coasa, „când sună clocoticii-n iarbă” (v. Dahlström et al. 2013; Iuga 2016, Ivașcu et al. 2016).

Imag. 14: *Rhinanthus minor* sau „clocotici” înfloriți (dreapta) și ajunși la maturitate (stânga), Șurdeși (MM); foto A. Iuga.

Odată iarba cosită, urmează împrăștierea ei, pentru a se usca mai bine, iar apoi strânsul ei în construcțiile temporare, ori adăposturi permanente. Fânul se lasă la uscat (vezi imag. 15), fie pe pământ, în *brazdă* / *breazdă de fân*, sau se strânge cu furca și grebla într-o linie dreaptă, de-a lungul terenului, în *coamă*. În zonele montane, unde ploile pot să apară în momente neașteptate, se lasă fânul la uscat pe pământ în perioade mult mai scurte, iar seara se pune la uscat pe suporturi din lemn. Structurile de lemn folosite în acest caz poartă denumiri variate și sunt de forme diferite.

121

Imag. 15: Hartă privind uscatul și păstratul fânului, autori hartă: Ion Ghinoiu, Marcela Bratiloveanu Popilian (Ghinoiu 2005: 121).

Cea mai răspândită formă de suporturi din lemn este cea care poartă denumirea de: *prepeleci* (NT); *prepelegi* (TM); *sărcieri* (MM); *clinceri* (MM, SV); *sărcineri*; *sărcinier* (CS); *propte* (CS) (vezi Imag. 16). Sunt formate din lemn de fag, mesteacăn sau stejar tăiat într-un mod specific, fiind păstrate o bucată cam de 20-25 cm, ciot de la crengi. Sunt

amplasate vertical și sunt folosite pentru a se agăța iarba (fân sau otavă) ce trebuie uscată, fiind încă verde (v. Špulerová et al. 2019).

Imag. 16: *Sărcieri*, Șurdești (MM), 2006; foto: A. Iuga.

Mai apoi, fânul se poate usca pe *jireadă* (TM, AR); *jârezi* (MM, SV); *girezi* (NT); *capre* (vezi imag. 17) – suport de lemn subțiri și lețuri amplasate orizontal sau ca un triunghi, pe care se atârână fânul/otava/lucerna, permițând aerului să pătrundă prin iarba pusă la uscat. Aceste structuri pot să fie păstrate permanent pe fâneață, fiind cel mai des utilizate în locurile apropiate de sat. Uneori, dacă este vreun gard prin apropiere, acesta devine „jireadă”, întinzându-se fânul pe el.

Imag. 17: „Jirezi” lungi și triunghiulare, cu fân sau goale, dar și clăi vechi, Botiza (MM), 2014; foto A. Iuga.

Depozitarea fânului se face în construcții temporare, sau în adăposturi permanente.

- a) Dintre structurile temporare, cel mai des întâlnite sunt cele care poartă denumirile de: *căpiță*; *căptiță*; *copiță*; *căchiță* (NT); *porcoi* (BZ); *porșor*; *poșor*; *purcoi*; *porcuț*; *porcușor*; *porconi*; *porcolete* (HD); *boghiu* (MS); *boaghi*; *bogișor*; *buglă* (ALRI 1956). Fiecare din acești termeni denumesc modul de a aranja fânul în „pale”/ „fârcituri” (cât fân poate să fie luat cu o furcă/furcoi) așezate unele peste altele, fără alte structuri din lemn ajutătoare. *Căpițele* sunt făcute de-a lungul coamei, adunând fânul împreună. Ca înălțime, ele nu depășesc statura unui om. Când sunt gata, sunt bătute cu furcoiul de jur împrejur, pentru a nu se strânge apă pe sub ele, în cazul ploilor (vezi Imag. 18). Mai nou, pentru a le proteja, dacă vremea nu permite

construcția unei clăi de fân mai mare, pot fi acoperite și cu folii de plastic. În momentul în care începe construcția clăii de fân, *căpițele* sunt transportate până în preajma clăii, fie fiind duse de către doi oameni pe două prăjini din lemn, ori, dacă terenul este în pantă, ele pot fi înconjurate cu un lanț și trase în urma unui cal (vezi imag. 19).

Imag. 18: Bătutul căpițelor, Șurdești (MM), 2014, foto A. Iuga.

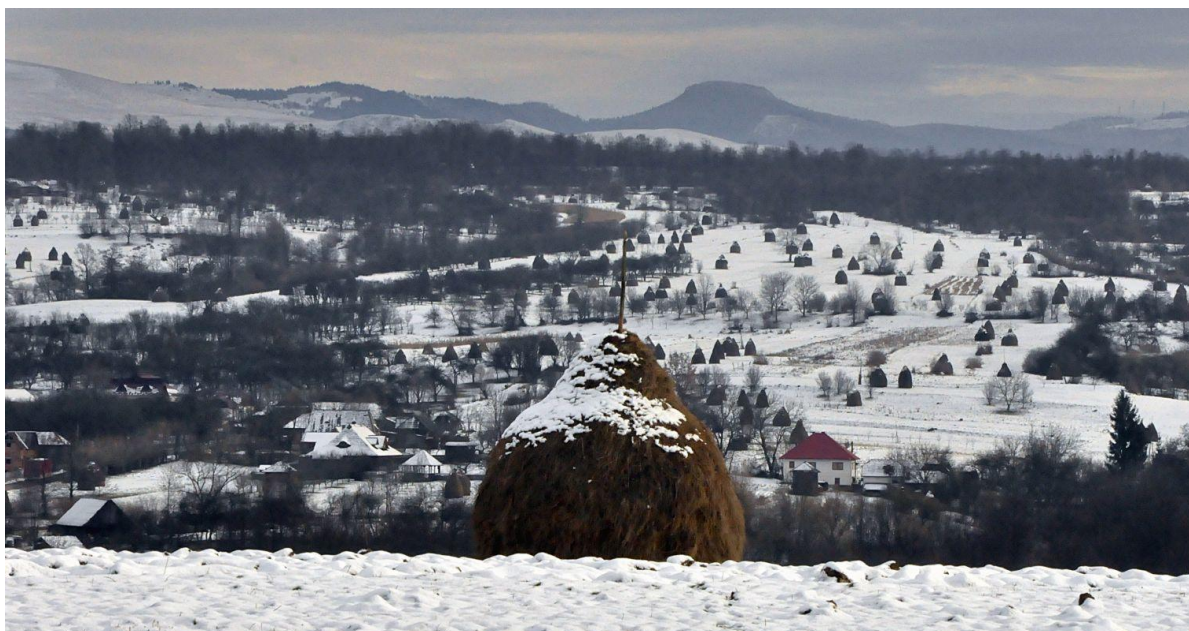

Imag. 19: Transportul căpițelor în apropierea locului unde se ridică o claiă de fân: stânga - pe două ruzi de lemn, Șurdești (MM), 2006; dreapta - trase de cal, Mărișel (CJ), 2012; foto: A. Iuga.

Mai multe structuri pe care se uscă fânul, sau mai multe căpițe adunate sunt construite, mai apoi, în *țuțuleica* (CS) - claiă mai mică pentru trifoi și lucernă; sau în *clăi de fân* [*claiă*; *clanie*; *plast* (Banat); *stog* (NT); *fârcitură* (SJ) (ALRI 1956); *claiă pe pătuiag* (GJ, MH, OT, VL, CS, TM, AR); *claiă pe pari* (CS, TM, AR); *claiă în copac* (GJ, MH, OT, VL)]. Acestea sunt de fapt fân aranjat într-o formă conică, construită în jurul unui par în vederea conservării fânului față de intemperii. Clăile pot să rămână sub cerul liber până la

doi-trei ani (vezi Imag. 20), prin forma lor, apa nu pătrunde în interiorul clăii, ci se prelinge pe teren. În Bucovina clăile de fân care sunt păstrate peste iarnă în câmp sunt îngrădite, pentru a nu ajunge animalele care pășunează fâneața. Forma este cu atât mai importantă cu cât devine, în cadrul comunității, un criteriu de stabilire a hărniciei unui om, având nu doar o valoare practică, ci și una estetică și socială (v. Iuga et al. 2005).

Imag. 20: Clăi de fân acoperite de zăpadă, Hărniciești, vedere spre Creasta Cocoșului (MM), 2010; foto: A. Iuga.

Clăile sunt construite uneori și în arbuști, de regulă pom fructiferi. Acest arbust este denumit *pătul* (HD, CS, AB, SB, MH, GJ, VL), și are rolul de a ține fânul ridicat de pe pământ, ca să nu ajungă animalele sălbatice.

Clăile sunt construite având în centru un par drept din lemn, iar la bază un *pat*; *pod*; *podină* (AR); *pătul* (MM, SV, BN); *fundurei* (HD); *vatră/pat* (CS) de lemn (v. Imag. 21), tocmai pentru a păstra fânul proaspăt și a-l izola de umezeala terenului, care i-ar dăuna și ar determina mucegăirea sa. Fânul se așează circular, în jurul parului [*par de claie* (CS); *rudă de claie* (MM); *prepeleac*; *perpeleac* (SV); *țăpăruie* (HD)], peste *patul* de lemn (mai nou din anvelope de cauciuc). Din când în când se aruncă sare între straturile de fân, care permite păstrarea fânului pentru o perioadă mai lungă. Fânul este pus pe claie cu ajutorul furcilor/furcoaielor (din lemn, ori din metal, unele fiind cu coadă lungă pentru a putea ridica fânul cât mai sus), în *pale*; *fârcituri*. Apoi este așezat în jurul parului de lemn, până unde se poate, dar cam înainte de jumătatea clăii, este necesar ca să urce pe fân o persoană care așează palele de fân. De regulă este vorba de o persoană ușoară, un tânăr, ori o femeie, care, pe măsură ce claia este ridicată, îngustează forma acesteia (vezi Imag. 22). În vârf, în jurul parului din lemn, este pusă o *cunună* făcută din fân răsucit (ori obiecte prin care poate trece parul), care evită pătrunderea apei în structura clăii, la final fiind amplasate două *clenciuri* (crengi sub formă de cârlig), care să țină fânul bine (vezi Imag. 23). La final, persoana care a fost pe claie fie coboară pe o scară, punând fie piciorul pe un lemn, fie o coadă de furcoi. Pentru a nu fi avariata de vânt, claia este susținută în cel puțin

trei puncte de sprijin, cu ajutorul unor bârne din lemn (denumite local tot *hoduri* – MM). Trebuie subliniat că mărimea clăilor diferă de la regiune la regiune și chiar de la un sat la altul în cadrul aceleiași regiuni. De regulă este pus atâta fân cât să poată fi transportată o singură dată cu căruța, în altele poate fi chiar mai mare.

Imag. 21: *Pătul* de lemne pentru fân, Șurdești (MM), 2006; foto: A. Iuga.

Imag. 22: Construcția unei clăi de fân, Botiza (MM), 2014; foto B. Iancu.

Imag. 23: De la stânga la dreapta: cunună din fân din vârful clăii; vârful clăii protejat de un lighean spart; momentul în care se dă clenciul cu ajutorul unui furcoi din lemn, pentru a fi amplasat pe vârful clăii; Făurești (primele două fotografii) și Șurdești (MM), 2006; foto: A. Iuga.

b) A doua modalitate de a depozita fânul este în structuri permanente.

Primele construcții de acest gen sunt: *fânarele* [*șopru*, *șopron* (MM); *șofru* (CS); *fânar* (BZ); *oboron* (SV, NȚ); *colibă de fân*] - construcție pentru depozitarea fânului amplasată direct pe fânețe. În zona Maramureșului sunt întâlnite fânarele în formă pătrată și cu acoperiș mobil (vezi Imag. 24).

Imag. 24: Șoproane de fân amplasate pe fânețe. Stânga: șopron cu acoperiș fix (Botiza, jud. Maramureș, 2014, foto B. Iancu). Centru și dreapta: șopron cu acoperiș mobil (Strâmtura și Budești (MM), 2009, foto A. Iuga).

În unele cazuri aceste șoproane sunt amplasate în apropierea gospodăriei, devenind anexe gospodărești permanente. Tot în apropierea gospodăriei fânul mai este depozitat în *șuri*, sau în *podul grajdului* (vezi imag. 25 stânga). Pereții de la șură sunt folosiți (interior sau exterior) pentru a depozita uneltele folosite în lucrul la fân (vezi imag. 25 dreapta).

Imaginea 25. dreapta: șură și grajd din lemn de stejar. Stânga: furci din lemn depozitate pe peretele exterior al șurii. Șurdești (MM), 2013. Foto: A. Iuga.

Dacă fâneța care trebuie cosită este situată la depărtare, de multe ori o parte din familie se mută câteva zile la *odaia* din câmp (locuințe provizorii, dar care au statutul de construcții permanente) (vezi Imag. 26), ducând cu sine aproape întreaga gospodărie: animale (vacă, porc, miei, uneori și găini), mâncare suficientă ca să le ajungă pentru perioada cât au de lucrat la fân. Astfel de *odăi*, dotate cu cel puțin o încăpere de dormit, dar mai ales cu grajd pentru animale și șură pentru a adăposti fânul, sunt întâlnite în toate zonele de munte. De cele mai multe ori aceste odăi nu sunt dotate cu electricitate, practica de a muta întreaga gospodărie pentru mai multe zile în câmp fiind percepută și ca o desprindere și recreere, după cum menționează interlocutorii din Șurdești. Dacă nu sunt construcții permanente în locurile situate la depărtare de sat, atunci coșășul sau oamenii care vin să lucreze la fân își pot face o colibă temporară, din lemne și frunzare, acoperite cu fân, ca să nu pătrundă apa.

Imag. 26: Odăi, Starchiojd (PH), 2015; foto: C. Mușa.

De cele mai multe ori, însă, fânul este transportat în gospodării și depozitat în șuri. Transportul se face cu carul (tras de cai, ori de boi - din ce în ce mai rar), în care se aranjează fânul în așa fel încât să nu se răstoarne, fiind prins pe mijloc cu un par lung (vezi Imag. 27). În timpul iernii fânul se poate transporta cu sania trasă de cai. În ultimii ani, însă, este mai ușor de realizat transportul cu tractorul, în măsura în care tractorul (vezi Imag. 28) ajunge la fânețe.

După cum se poate observa, munca la fân ocupă aproape tot anul, de primăvara devreme, până iarna când se transportă fânul sau se duce gunoiul pe fânețe și primăvara devreme când se greblează fânețele și se „curăță iarba”. Este o activitate esențială pentru mediul rural, în special în zonele de crescători de animale.

Imag. 27.: Transportul fânului spre gospodărie cu carul tras de cai sau de boi, Șurdești (MM), 2012 și 2006, foto A. Iuga.

Imag. 28: Transportul fânului cu ajutorul tractorului, Bârsana (MM), 2014, foto A. Iuga.

Elemente socio-culturale asociate:

În primul rând, cositul obișnuia să fie o practică socială în care erau implicați mai mulți membri ai comunității: claca la cosit era frecvent întâlnită în satele din zonele montane, având rostul de întrajutorare a membrilor comunității. De exemplu, până de curând, în Munții Apuseni, claca era frecvent realizată de către tinerii din sat, care mergeau de la o gazdă la alta pentru coasă, la final fiind răsplătiți cu o petrecere. Claca la coasă încă se mai practică în Copalnic-Mănăstur (MM), dar se mai practică și claca la strânsul fânului, în

special între vecini (vezi Imag. 29), unde oamenii „se împrumută” unii pe alții prin munca pe care o depun, ca să termine fânul la timp, în special când se arată vreme rea. În general, însă, de când au fost achiziționate motocosoarele, claca de la coasă a dispărut ca practică, fiind evidențiată eficiența mașinii.

Imag. 29: Clacă la strâns fânul, Bihor. Foto: Marius Câmpeanu

Munca la fân presupune aplicarea unui set de cunoștințe și credințe tradiționale care privesc mediul înconjurător, identificate în practici care au evoluat ca urmare a procesului adaptativ al oamenilor, practici perpetuate de-a lungul generațiilor prin transmiterea culturală (v. conceptul de „cunoștințe ecologice tradiționale”, Berkes et al. 2000).

Un exemplu de transmitere culturală este reprezentat de învățarea lucrului la fân: copiii sunt antrenați încă de la vârste fragede în această activitate, fiind duși pentru a petrece timp cu părinții în timp ce aceștia lucrează la fân, iar, în jurul vârstei de 8 ani fiind implicați și în activitatea de strângerea a fânului, folosindu-se de unelte (furci, greble) din lemn făcute special pentru a fi mânuite de copii. Evident, sunt implicați în muncile mai ușoare, cum ar fi greblatul. Inițierea tinerilor (peste 14 ani, aproximativ) în activitatea cositului se făcea treptat, fiind o activitate mai complexă și mai dificilă. Astfel, sunt învățați să cosească mai întâi în jurul caselor, iar mai apoi tinerii erau implicați în clăcile care obișnuiau să se organizeze mai demult. În ultima vreme, însă, prin achiziționarea de motocosoare sau de cositoare mecanice, activitatea cositului manual este din ce în ce mai redusă.

Cunoștințe privind mediul înconjurător sunt cunoașterea proprietăților plantelor și a plantelor de leac, ori cunoștințe de medicină veterinară empirică, dar și cunoașterea calendarului muncilor la fân și a credințelor asociate acestuia. Relevant în acest sens este varietatea de denumiri locale pe care plantele le au în comunități, în localitatea Ghimeș (jud. Bacău), de exemplu, localnicii cunosc până la 77 de denumiri de plante sălbatice din fânețe (v. Babai și Molnár 2016). Astfel, este relevant faptul că oamenii se ghidază chiar la cositul fânului după plante: coasa începe „când sună clocoticii-n iarbă” (T.M., 64 ani, 2010, Șurdești, jud. Maramureș, interviu luat de A. Iuga). *Rhinantus minor* (lat.),

clocoticii/sunătoarea/clocotișul este planta care arată că iarba este coaptă, că semințele au căzut și că diversitatea plantelor se păstrează, astfel, de la un cosit la altul. Doar această diversitate face ca fânul să fie considerat de calitate.

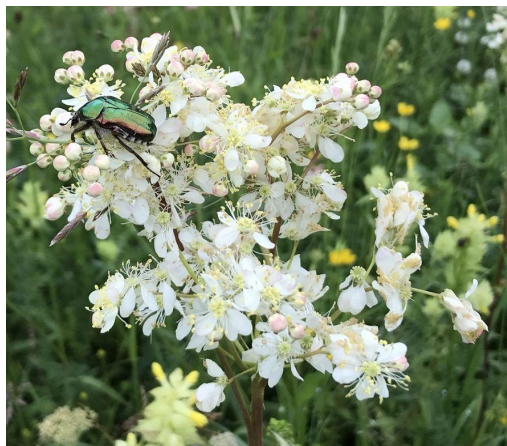

Imag. 30: Plante medicinale; Starchiojd (PH), 2018; foto: C. Mușă.

În comunitățile rurale se păstrează, de asemenea, o serie de cunoștințe de etnobotanică, fiind culese numeroase plante care compun fânul, pentru proprietățile lor medicinale. Astfel, printre cele mai cunoscute se numără specii de mentă (lat. *Mentha* spp.), cu denumirile sale locale (ex. *izmă* – SV; *mintă* –MM) este folosită la afecțiuni ale căilor respiratorii, dar și împotriva diareei; dar și sunătoarea (lat. *Hypericum perforatum*), cu denumirile sale locale (ex. *pojarniță* – SV, NT), folosită pentru a induce somnul, dar și pentru a ajuta ficatul în funcțiile sale, ori pentru a calma nervii. Mai apoi, se culege coada șoricelului (lat. *Achillea millefolium*), curativ al răcelilor, dar folosit și în boli ale ficatului, ori pentru proprietățile sale antiseptice; chimen (lat. *Carum carvi*), cu denumirea locală de *secărică* (SV), folosită mai ales în a „îndulci” țuica, dar și pentru a face ceai ce stimulează lactația pentru femeile care alăptează. *Secărica*, însă, în ultimii ani s-a rărit, pentru că, odată cu abandonarea unor practici, cum ar fi pășunatul de primăvară, iarba crește mult mai repede, astfel că și oamenii încep coasa mai devreme, ceea ce nu lasă timp suficient ca unele plante, între care și chimenul, să ajungă la maturitate. De asemenea, sămânța de fân (denumită local și *stroh* - în MM, SV; ori *floare de fân*, sau *pleavă* – NT, BZ) este folosită ca leac nu doar pentru oameni, ci și pentru animale. Tot pleavă se aruncă și în locurile „arse”, unde nu mai crește iarba, pentru a îmbunătăți compoziția fânului. Alte plante specifice fânețelor și pășunilor sunt culese și folosite la sărbătorile de peste an. Astfel sunt sânzienele (*Galium verum*), ori *drăgaica* (aglica; *Filipendula vulgaris*), după cum e denumită în Buzău și Vrancea (vezi Imag. 31), plante ce sunt culese cu ocazia zilei de 24 iunie (sărbătoarea Sânzienelor, Nașterea Sf. Ioan Botezătorul). Sunt folosite pentru crearea de cununi, ori ca recuzită pentru diferite credințe magice (vezi și Fișa de inventar pentru

elementul „Practici tradiționale la solstițiul de vară: Sânziana și Drăgaica”), dar și ca plante de leac pentru ceai .

De altfel, toate aceste plante sunt indicatori că pajiștile sunt extrem de bogate și cuprind o mare varietate de specii, așa cum sunt precizate în publicațiile care reglementează subvențiile acordate pentru pajiști cu valoare naturală ridicată (vezi Fundația ADEPT 2015).

Imag. 31: *Filipendula vulgaris*, anglica sau *drăgaica*; Lopătari (BZ), 2021; foto A. Iuga

Este important de menționat faptul că fânul, în funcție de compoziția plantelor poartă denumiri specifice, în zona Maramureșului, în satul Ieud, de exemplu, fiind menționate mai multe tipuri de fân (v. Ivașcu et al. 2016), cum ar fi: „fânul bățos” (în care predomină *Nardus stricta*), „fânul dulce” (predomină *Salvia pratensis*), „fânul frunzos” (unde sunt specifice mai multe specii de plante, cu frunza mai lată), „fânul slab” (predomină *Festuca spp.*), „fân pârlecos” (predomină *Nardus stricta*), „fânul rogojinos” (predomină *Carex spp.*), „fânul lăptiuos” (predomină *Lactuca spp.*). Calitățile fânului sunt diferite și în funcție de alte criterii cum sunt: expunerea la soare (fân de față, ori fân de dos), dar și pe criteriul topografic: „fân de grădină”, „fân de semănătură”, „fân de livadă”, „fân de șesuri”, „fân de deal”, „fân de munte”, „fân de mociră”, „fân de moină” (terenuri în terase) (*Ibidem*). Clasificările locale ale fânului în funcție de diferiți factori ecologi se întâlnește și în alte localități din Maramureș precum Breb, unde sunt percepute între 22 și 24 tipuri de fân (Antal și Antal 2004) dar și în Botiza, întâlnindu-se 12-14 categorii (Iuga și Ivașcu, date nepublicate). Chiar și în comunitățile unde condițiile geografice și ecologice sunt mai puțin variate decât în zonele montane, s-a observat o diferențiere a cel puțin 9 tipuri de fân (fân de față, fân de dos, fân de vale, fân de coastă, fân de vârf de deal, fânul dintre pruni, fân corovănos, fân șovăros, fân de plațuri) în unele localități din zona etnografică a Văii Carașului (Ivașcu, date nepublicate).

Cunoștințele practice privind fânul se regăsesc și în cunoașterea necesarului de fân pentru iarnă la categorii diferite de animale. Astfel, dacă o vacă mănâncă în jur de 5000 kg de fân pe iarnă, 5 oi mănâncă la fel de mult ca o vacă. Un cal, însă, ar mânca mai mult: în jur de 6000 kg de fân pe iarnă. În unele sate necesarul de fân se măsoară în număr de căruțe, iar mai nou, în număr de baloți de fân.

În ceea ce privește calendarul fânului, cositului și lucrului la fân, acestuia îi sunt asociate o serie de credințe păstrate și perpetuate în memoria colectivităților, privind sărbătorile când

este oprit lucrul la fân (v. Iuga 2016; Pamfile 1997 p136), mai precis câteva zile de la finalul lunii iulie: Sf. Ilie - 20 iulie, sf. Maria Magdalena - 22 iulie, Sf. m. Foca - 23 iulie, Adormirea Sf. Ana - 25 iulie și Sf. Pantelimon (sau Pintilie) - 27 iulie. Conform narațiunilor documentate în mai multe zone ale țării (Maramureș, Chioar, Câmpia Transilvaniei, Bucovina, Munții Apuseni, Hațeg, Buzău, Moldova), oamenii care au încălcat această interdicție au avut de suferit: fie a fost împrăștiat fânul, ori a fost trăznită clăia ori șura unde a fost depozitat fânul, fie au fost afectați oamenii înșiși. Narațiunile privind „sărbătorile mânioase cu fânul”, cum se numesc în Chioar, reglementează munca la fân în perioada verii, în special în zonele de munte, unde vremea se poate schimba foarte repede. Întâmplările narate sunt povestite sub forma unor memorate de gradul I, II, III sau IV (v. Benga 2005 și Neagotă 2005) și au o importantă dimensiune morală. Astfel, în localitatea Șurdești, județul Maramureș, există un loc numit „clăile de piatră”, despre care „Spunea bătrânii că le-o făcut [stâncile] clăi, o fo' de fân. Și-apăi le-o făcutu-le în ceva sărbătoare. Duminică sau când. Și-apoi s-o făcut de piatră” (A.F., 78 ani, 2006, memorata IV, culeasă de A. Iuga și G. Iuga). Un alt exemplu, din aceeași localitate, este constituit dintr-o memorata de gradul II, ca un avertisment pentru oamenii care nu respectă interdicția lucrului la fân: „Este și când îi timp frumos. Și omu' zice că, «Vai că îi timp frumos și oi putea lucra». O lucrat aicea o bătrână, aicea mai în jos un pic o lucrat bătrâna. Și iarna o vinit așa [să ducă clăia acasă], încă era zăpadă. Și-o trăznit și i-o ars tăt fânul' din clăie. O lucrat așa, în ziua de Ilie Prooroc. Și o ars clăia, n-o putut să o stingă nime. [...] Amu' nu mai țin minte, toamna era, ori era primăvară. Da' țin minte, o fo' și ninsă. Și-o venit, o ars, tătă o carbonizat[-o], n-o mai fo bună de nimic clăia ceia. Și o ars nu știu câte zile. Degeaba o aruncat oamenii apă pe ea. Nu s-o stins. N-o mai fost bun nici fânul', nici paru'. Și paru' o fo' lovit” (A. M., 56 ani, 2010, memorata II, culeasă de A. Iuga). Ori o memorată de gradul III, culeasă tot în Șurdești: „Vezi cum îs oamenii, că zic «Doamne iartă-mă, cu frica lui Dumnezeu, oi lucra». [...] D-apoi doară, aci o fo clăie în ziua de Maria Magdalena, aicea spre Cetățele, unde-i Augustin. Și era oameni acolo. [...] ceia o dat pă clăie și ceilalți erau dinjos. Și o gătat clăia și-o coborât și-acolo o fo oamenii când o trăznit, n-o apucat a să duce. O trăznit. O fulgerat-o și o ars. Îs jingașe, îs sărbători de nu-i voie să lucrezi cu fânul'. [...] Foca, Maria Magdalena, Ilie Prooroc, Ana... Sunt. Nu-i voie a lucra cu fânul' și nici în casă, că și-n casă îi jingaș. Că în casă, în ziua de... tăt în ziua de Maria Magdalena o băgat niște oameni snopi în șură. Da' numa' i-o băgat în șură, c-o fo afară și să nu-i ploaie, că era vreme mare. Și i-o băgat în șură și i-o trăznit acolo, și-o ars cu șură cu tăt” (A. T., 65 ani, 2006, memorata III, culeasă de A. Iuga și G. Iuga).

Sunt asociate lucrului la fân și o serie de practici meșteșugărești, pentru că numeroase unelte, cum sunt furcile de fân, ori greblele din lemn, sunt făcute fie în gospodărie, fie de către meșteri specializați (vezi imag. 32).

Imag. 32: Pregătind o furcă pentru fân, Șurdești (MM), 2017; foto: A. Iuga

Un alt exemplu este din zona Banatului, unde coasa, care se cumpără de regulă din piață, în momentul în care se strică, este transformată în cuțite bine ascuțite. Aceste cuțite tradiționale, specifice zonei de munte a Banatului și care se făceau din coase vechi sau rupte se numesc *sâmcele* (vezi Imag. 33)

Imag. 33: *Sâmcea* făcută din coasă veche, model din zona Munților Cernei (CS). 2020; foto: C. Ivașcu

Cositul și munca la fân are o influență directă asupra biodiversității și a asupra aspectului teritoriului, prin modelarea și transformarea sa (v. Emanuelsson 2009). De altfel, pot fi identificate multiple valori asociate peisajului mozaicat în care sunt prezente și fânețele în proporții diferite. Interesul biologilor pentru fân și fânețe este încurajat de faptul că fânul reprezintă diferite asociații vegetale care se instalează pe anumite terenuri datorită condițiilor fizico-ecologice, dar și a managementului uman. Denumite în termeni științifici ca pajiști semi-naturale, fânețele au luat naștere în urma activităților antropice agro-pastorale tradiționale milenare și care au dat naștere unuia dintre cele mai diverse ecosisteme de pe planetă (Wilson et al. 2012). Fânețele din România, datorită utilizării complexe tradiționale a acestora, conservă comunități de plante care sunt în regres la nivel european (Janišová et al. 2021). Un exemplu în acest sens sunt prezența unui număr variat de orhidee în fânețe (vezi Imag. 34).

Imag. 34: Specii de orhidee rar întâlnite în pajiști la nivel european: *Ophrys bombyliflora* (stânga) și *Neotinea ustulata* (dreapta). Dobrești (BH), 2018; foto A. Iuga.

Și din punct de vedere faunistic, fânețele utilizate tradițional sunt elemente cheie de peisaj pentru conservarea unor specii rare de insecte și mai ales de fluturi (vezi Imag. 35), care în numeroase țări din Europa Occidentală au dispărut, din cauza abandonului, dar și a intensificării agriculturii (Huband 2007). Interesul biologilor pentru aceste suprafețe agricole văzute ca elemente de peisaj este astfel pe deplin justificat, datorită faptului că acestea conservă o faună și floră specifică fiecărei zone altitudinale și biogeografice în care se găsesc, și, din păcate, sunt tot mai rare la nivel european și global, din cauza abandonului și intensificării agriculturii.

Imag. 35: *Melanargia galathea*, Șurdești (MM), 2014; foto A. Dahlström.

Mai apoi, cumva în spiritul ecologiei culturale, se pune tot mai mult accentul pe faptul că acțiunile culturale ale oamenilor sunt răspunsuri adaptative, transmise de-a lungul generațiilor și care au rolul de a conecta oamenii cu mediul înconjurător în care trăiesc (vezi conceptul de „cunoștințe ecologice tradiționale” – Berkes et al. 2000). Astfel, peisajul este încărcat cu o valoare culturală extrem de importantă, în strânsă legătură și interdependență cu valoarea sa ecologică (v. Johansen et al. 2019).

În ultima perioadă, chiar prin instituirea direcției UNESCO de a conferi titlul patrimonial de peisaj cultural de interes internațional prin rezoluția din 1992, se accentuează tot mai mult valoarea de recreere a peisajelor, care sunt promovate în rețele turistice. Peisajul specific comunităților agricole montane în care se regăsesc efectele muncii la fân este, astfel, promovat în special pentru zona Maramureșului, prin inițiative private, dar și regionale. În sistemul internațional de salvagardare a patrimoniului cultural imaterial s-a pus deja accent prin inițiative locale sau naționale pe valoarea adusă de practicile tradiționale ale comunităților pentru un management al resurselor naturale în armonie cu politicile globale de sustenabilitate ecologică și recomandate de Agenda 2030 a ONU pentru dezvoltare durabilă.

Imag. 36: Peisaj tipic montan de tip „mozaic”, în care alternează fânețele cu loturile de teren cultivate, Botiza (MM), 2018; foto: A. Iuga.

Imag. 37: Peisaj de sat răsfirat, unde fânul e strâns în apropierea caselor. Poiana Stampei (SV), 2018; foto C. Ivașcu.

Imag. 38: Fâneată bogată în arnică; Ghețari (AB), 2010; foto: A. Dahlström.

Practicanți - comunități, grupuri, persoane:

- Categorie de vârstă: toate categoriile de vârstă.
- Sexul: bărbații pentru cositul fânului; femei, bărbați, copii pentru strânsul fânului.
- Categorie socio-profesională: crescători de animale, agricultori.
- Naționalitate: română.

Starea actuală a elementului (viabilitate, pericole):

Atâta vreme cât creșterea animalelor va fi încă o ocupație importantă pentru satele românești, se va cosi și iarba pentru a face fânul și vor fi păstrate, în acest mod, cunoștințele tradiționale asociate gospodăririi fânului. În perioada actuală, activitatea de prelucrare a fânului încă este o practică vie și larg răspândită. Cu toate acestea, există mai mulți factori care influențează într-un mod negativ întreaga viața socială din mediul rural, în special în zonele montane, unde traiul este mai dificil, și care duce la abandonarea, deopotrivă, a îndeletnicirilor tradiționale. Un astfel de factor este migrația populației tinere în mediul urban sau în țări străine, determinând, în mod evident, la îmbătrânirea populației din mediul rural. Odată cu aceasta, se observă faptul că oamenii renunță la animale, iar, în consecință, unele fânețe sunt abandonate. Ca un efect imediat, se creează un dezechilibru în ecosistem, vechile fânețe intrând repede în proces de succesiune ecologică, de împădurire naturală, ceea ce are un efect negativ imediat asupra florei și faunei pajiștilor. Astfel, pierderea diversității de practici, adică pierderea cunoștințelor atât de diverse

despre natură și mediul înconjurător, duc nu doar la pierderea unui patrimoniu imaterial, dar și o pierdere a patrimoniului natural, a biodiversității locale sau zonale.

Schimbarea modului de folosire a acestor terenuri este o soluție temporară de prevenire a succesiunii ecologice, astfel că, încurajați și de subvențiile oferite prin programele de sprijinire a micilor agricultori, unele fânețe situate la altitudine mai ridicată sunt transformate în pășuni.

Un alt efect negativ al reducerii numărului de animale (în special ovine), și care are un impact imediat asupra pajiștilor, este abandonul practicii de pășunare a fânețelor primăvara devreme și toamna târziu. În consecință, iarba crescând mult mai repede, trebuie cosită mai devreme (în Maramureș, de exemplu, în unele sate localnicii încep coasa încă de la începutul lunii iunie), iar unele plante nu mai ajung la maturitate și nu mai apucă să își lase sămânța.

Tototată, pierderea cunoștințelor și a practicilor tradiționale și mecanizarea tot mai accentuată a muncilor la fân duc și la pierderea unui peisaj cultural specific zonelor montane, unde clăile de fân erau o prezență cu un mare impact vizual și estetic.

În acest sens, conștientizarea comunităților că toate cunoștințele tradiționale pe care le dețin sunt importante și fac parte din patrimoniul nostru cultural comun, ar putea avea efecte pozitive.

O altă sursă de erodare a practicilor tradiționale a fost identificată în ultimul deceniu și jumătate, în mod paradoxal, chiar în unele componente ale schemelor de sprijin pe baza cărora se primesc subvenții. Chiar dacă oferă sprijin economic esențial în zonele montane defavorizate, schemele de plăți agro-mediu impun, de asemenea, și un set de reguli și reglementări (mai mult sau mai puțin stabile) al căror design, așa cum au ilustrat-o o serie de cercetări, se poate dovedi imprevizibil și problematic pentru fermieri (Knowles 2011, Beaufoy 2014, Babai et al. 2015). Transformate în forme de disciplină internalizată (Dunn 2008), standardele de subvenționare au privilegiat cunoștințele și expertiza occidentală (cu precădere din țări fără agricultură care să necesite producția de fân), ignorând în mare măsură seturile locale de cunoștințe, care - așa cum a sugerat un corp de literatură - ar fi putut fi încorporate în politicile publice naționale, considerând că „schimbul multi-direcțional de practici și cunoștințe poate promova cunoștințele locale care uneori sunt mai ecologice decât cunoștințele importate” (Dahlström et al. 2013: 194). Totuși, transferul practicilor occidentale nu poate fi realizat fără modificări, „având în vedere că modificările preconizate au fost direcționate către peisaje și societăți care funcționaseră fundamental diferit până în acel moment” (Babai et al. 2015: 3322). Este motivul pentru care aceste standarde prevăzute prin regimul subvenționării, odată aplicate, au adus nu numai oportunitățile promise, ci și bariere în calea utilizării continue a componentelor managementului tradițional al terenurilor, fiind „încorporate în geografii și practici specifice” (Dunn 2003: 1493).

Măsuri de salvagardare/protejare:

1) **Cadru legislativ:**

- Convenția pentru protecția patrimoniului mondial cultural și natural, Paris, 17 octombrie 1972.
- Convenția privind diversitatea biologică (CBD), adoptată la Summit-ul Pământului, de la Rio de Janeiro, din 1992, care are ca obiective conservarea diversității biologice, utilizarea componentelor sale într-un mod durabil, partajarea corectă și echitabilă a beneficiilor care decurg din utilizarea resurselor genetice, conservarea *in situ* a ecosistemelor și habitatelor naturale etc. Convenția a fost ratificată de România prin Legea nr. 58 din 13 iulie 1994.
- Prin O.M.C.P.N. nr. 2436/8.07.2008 se aprobă Programul național de salvagardare, protejare și punere în valoare a patrimoniului cultural imaterial. Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, subordonată Ministerului Culturii, a stipulat cadrul de inventariere a patrimoniului cultural imaterial la nivel național în Repertoriu Național de Patrimoniu Cultural Imaterial, vol. II (Comisia Națională pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, 2014), care menționează fânul/plantele furajere în capitolul 1 („Cunoștințe despre om și univers”, p. 15) și capitolul 3 („Etnobotanica”, pp. 64-66).
- Legea nr. 389/2006 pentru ratificarea Convenției-cadru privind protecția și dezvoltarea durabilă a Carpaților (Convenția Carpatică) a fost adoptată la Kiev, la data de 22 mai 2003 de către miniștrii mediului din Republica Cehă, Ungaria, Polonia, România, Serbia, Republica Slovacă și Ucraina. Convenția a intrat în vigoare la 4 ianuarie 2006. Pentru România, Convenția a intrat în vigoare la 6 martie 2007, Parlamentul României ratificând acest tratat internațional prin Legea nr. 389/2006. Convenția Carpatică încearcă să integreze protecția mediului în cadrul mai larg al dezvoltării durabile și astfel au un domeniu foarte larg de reglementare. Prevederile cheie ale Convenției au ca scop protecția patrimoniului natural, utilizarea corespunzătoare a resurselor naturale, dezvoltarea durabilă a regiunii carpatice pe baza unor activități de mediu durabile: agricultură, silvicultură și turism ecologic, controlul poluării apei, realizarea unui sistem de monitoring, prevenirea și înlăturarea consecințelor dezastrelor naturale și antropice.
- Legea Muntelui nr. 197/2018, prin prevederile sale reglementează modalitățile de protecție și dezvoltare durabilă și incluzivă a zonei montane prin: punerea în valoare a resurselor naturale și umane, creșterea nivelului de trai, stabilizarea populației, menținerea identității culturale, creșterea puterii economice la nivel local și național, în condițiile păstrării echilibrului ecologic și protecției mediului natural.
- H.G. nr. 1.036/2018 pentru organizarea și funcționarea Agenției Naționale a Zonei Montane, creează un organism pentru punerea în aplicare a Legii Muntelui și are ca obiectiv elaborarea și aplicarea strategiei și politicilor Guvernului în domeniul dezvoltării și protecției zonei montane din România, zonă marcată de specificitate, fragilă ecologic și defavorizată economico-social din cauze naturale, care necesită o gestiune specifică.
- Ordinul MADR nr. 619/2015 pentru aprobarea criteriilor de eligibilitate, condițiilor specifice și a modului de implementare a schemelor de plăți prevăzute la art. 1 alin.

(2) și (3) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 3/2015 pentru aprobarea schemelor de plăți care se aplică în agricultură în perioada 2015-2020 și pentru modificarea art. 2 din Legea nr. 36/1991 privind societățile agricole și alte forme de asociere în agricultură, precum și a condițiilor specifice de implementare pentru măsurile compensatorii de dezvoltare rurală aplicabile pe terenurile agricole, prevăzute în Programul Național de Dezvoltare Rurală 2014-2020 – măsuri ce presupun sprijinirea agricultorilor care dețin pajiști cu înaltă valoare naturală, cf. criteriilor PNDR 2014-2020.

- *Strategia națională și planul de acțiune pentru conservarea biodiversității* (Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor, 2000)
- Regulamentul (UE) nr. 1305/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind sprijinul pentru dezvoltare rurală acordat din Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR) și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1698/2005 al Consiliului.
- Legea pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 34/2013 privind organizarea, administrarea și exploatarea pajistilor permanente și pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991.

2) Măsuri punctuale:

- Una dintre măsurile care pot fi luate este extinderea exemplilor de bune practici în ceea ce privește subvențiile pentru întreținerea pajistilor cu înaltă valoare naturală (vezi exemplul Fundației ADEPT, prin proiectele sale regionale). Având în vedere beneficiile pe care activitățile acestea le-au avut nu doar asupra pajistilor, dar și asupra comunităților locale, considerăm de bun augur extinderea lor pe zone mai largi, cu atât mai mult cu cât există rapoartele de activitate ale proiectelor derulate de Fundația ADEPT și pot fi extrase de acolo măsurile și pot fi puse în discuție adaptarea lor la zone montane.
- Elaborarea unui plan pentru proiectarea sistematică a cercetării interdisciplinare în zonele montane, în special în localitățile reprezentative. Asigurarea finanțării cercetării care să monitorizeze zonele cheie și să poată semnala rapid factorii care pot contribui pozitiv, dar și pe cei care erodează acest sistem complex de practici.
- Cointeresarea ministerelor de resort și a administrației locale din zonele în care elementul de patrimoniu imaterial este viu și important pentru comunitate.
- Aplicarea în viitor a cât mai multor gospodării la schema de calitate “Lapte de fân STG (specialitate tradițională garantată)”, propusă de Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale și aflată în curs de implementare în momentul de față (iunie 2021). Prin aceasta se pune în valoare laptele obținut de la vaci, oi și capre, care sunt hrănite doar cu iarbă pe timp de vară și fân pe timp de iarnă, cu o completare limitată de concentrate și fără nutrețuri fermentate. Este vorba de un lapte cu proprietăți diferențiate față de laptele convențional, având un conținut mai mare de uleiuri care luptă împotriva bolilor de cancer. Schema a fost inițiată în 2017 de către Austria, iar mai apoi au aderat la ea și state precum: Germania, Italia, Slovenia și, acum, România.

- Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale propune înființarea Registrului Național al Pajiștilor (propunere realizată împreună cu OGOR și Societatea Română de Pajiști).

3) Contribuția comunităților, a indivizilor, a instituțiilor și a organizațiilor non-guvernamentale:

- Activitatea de cercetare și promovare a practicilor tradiționale privind întreținerea pajiștilor semi-naturale derulate de cercetătorii și muzeografilor de la Muzeul Național al Țăranului Român:
  - Expoziția „Tradițiile și tranzițiile fânului”, organizată la Muzeul Național al Țăranului Român, 20 iulie - 16 august 2015 ([Tradițiile și tranzițiile fânului 20 iulie – 16 august 2015 | Muzeul Național al Țăranului Român \(muzeultaranuluiroman.ro\)](#)).
  - Publicarea revistei MARTOR nr. 21 / 2016 ([MARTOR 21 / 2016 | Martor Journal \(muzeultaranuluiroman.ro\)](#)).
  - Implicarea în proiecte de cercetare interdisciplinare care au avut ca scop documentarea practicilor tradiționale și relația cu biodiversitatea.
- Activitatea Fundației ADEPT ([Fundatia Adept | ONG \(fundatia-adept.org\)](#)) privind dezvoltarea rurală și întreținerea pajiștilor cu înaltă valoare naturală (HNV). Derularea de unor proiecte cheie de conștientizare și de sprijinire a populației locale privind importanța practicilor tradiționale și a relației cu biodiversitatea:
  - Proiectul *Restaurarea pajiștilor transilvănene*, derulat de Fundația ADEPT și finanțat de Rainforest Concern, în perioada 2018-2019. Proiectul a presupus colaborarea specialiștilor ADEPT și Rainforest Concern cu fermierii locali din două zone pilot, în vederea restaurării habitatelor și păstrării pajiștilor și pentru a arăta beneficiile economice, precum și cele ale biodiversității. Proprietatea la scară redusă a fânețelor și pășunilor comune pășunate de turmele satelor indică faptul că o abordare cooperativă este cel mai practic mod de a obține rezultate economice și la nivelul biodiversității.
  - Proiectul *Plăți pentru Biodiversitate pe Baza Rezultatelor: O nouă schemă pilot de agro-mediu pentru regiunile Târnava Mare și Pogány Havas*, derulat de Fundația ADEPT și finanțat de DG Environment and Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU), în perioada 2015-2019. Proiectul a presupus înființarea unei scheme de agro-mediu „bazată pe rezultate” ce are în centru fânețele cu Înaltă Valoare Naturală, și oferirea de recompense managementului practic ce produce fân de calitate și protejează speciile sălbatice.
  - Proiectul *LifeTransilvaCooperation* derulat de Fundația ADEPT și finanțat prin programul LIFE al Uniunii Europene, în perioada 2020-2023, proiect care valorifică într-un mod activ cooperarea, creând un mod eficient de conservare a pajiștilor permanente și a peisajelor Natura 2000 din Transilvania. Demonstrarea modului în care cooperarea la scară largă, poate duce la creșterea veniturilor fermierilor, care gestionează terenurile agricole din sit-ul

Natura 2000, și la îmbunătățirea eficacității măsurilor de agro-mediu, oprind pierderea de specii și habitate importante la nivel european ([LIFE TransilvaCOOPERATION | Fundatia Adept \(fundatia-adept.org\)](#))

- Inițiativa Asociației La blouse roumaine (IA) privind propunerea comunității patrimoniale Maramureș de înscriere a Țării Maramureșului ca Peisaj Cultural Tradițional pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO ([DEMERS – Înscrierea Țării Maramureșului ca Peisaj Cultural Tradițional pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO | 2mnews](#)) - 2021.
- Festivaluri ale cositului și fânului organizate în diferite zone din țară:
  - Muzeul Satului din Baia Mare, jud. Maramureș – [Maramureș: Claca la coasă, eveniment important din viața satului reînviat de Muzeul Satului | AGERPRES • Actualizează lumea;](#)
  - În localitatea Copalnic-Mănăstur, județul Maramureș – [https://maramedia.ro/claca-la-coasa-manasturenii-au-intrat-in-claca-si-au-arata-t-cat-de-bine-se-pricep-la-cosit/;](https://maramedia.ro/claca-la-coasa-manasturenii-au-intrat-in-claca-si-au-arata-t-cat-de-bine-se-pricep-la-cosit/)
  - Atelierul interactiv de cosit fâneața organizat de Muzeul ASTRA în cadrul Programului „Grădină și peisaj” ([Muzeul ASTRA - Jurnal Virtual: INVITAȚIE LA BĂTUT COASA & COSIT FÂNUL ÎN MUZEUL ÎN AER LIBER DIN DUMBRAVA SIBIULUI](#)).

4) Colectarea datelor, implicarea comunităților și consimțământul

Colectarea datelor de către cercetătorii din cadrul Muzeului Național al Țăranului Român (dr. Anamaria Iuga, dr. Bogdan Iancu) și SNSPA (dr. Monica Stroe) a fost realizată în timpul documentațiilor derulate în parteneriat cu Swedish Biodiversity Centre (Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala) în perioada 2010-prezent prin implicarea cercetătorilor: dr. Anna Westin și dr. Tommy Lennartsson; cu Institutul de Botanică al Academiei de Științe, Slovacia și Universitatea din Graz, Austria, în perioada 2018-2019 prin proiectul sprijinit financiar de către National Geographic (NGS-288-R18), precum și colaborarea din prezent, prin implicarea cercetătorilor: dr. Monika Janišová, dr. Iveta Škodová și dr. Martin Magnes. Din 2016 s-a alăturat echipei și dr. Cosmin Marius Ivașcu, actualmente activând în cadrul Universității De Vest din Timișoara (Departamentul de Biologie-Chimie), iar din 2019 Alina Biró (Grădina Botanică din Cluj-Napoca).

Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale susține demersul includerii elementului de patrimoniu imaterial, evidențiind mai multe măsuri care s-ar putea aplica micilor producători (vezi Anexa 1).

Un număr de opt comunități au semnat un Consimțământ de susținere a demersului de includere a culturii fânului în Inventarul național al patrimoniului cultural, înțelegând importanța pe care acest patrimoniu îl are pentru comunități și susținând continuarea acestuia (vezi Anexa 2):

- Primăria com. Lopătari, jud. Buzău;
- Primăria com. Starchiojd, jud. Prahova;
- Primăria com. Pojorâta, jud. Suceava;
- Primăria com. Budești, jud. Maramureș;
- Asociația Rădăcini Străbune din localitatea Călinești, jud. Maramureș;
- Primăria com. Șișești, jud. Maramureș;
- Primăria com. Copalnic-Mănăstur, jud. Maramureș;
- Biserica Română Unită cu Roma, eparhia de Maramureș, parohia Ieud, jud. Maramureș.

Bibliografie selectivă:

- Akeroyd, John R., Nat Page 2006, „The Saxon Villages Of Southern Transylvania: Conservation Biodiversity in a Historic Landscape”. În D. Gafta, J. Akeroyd (eds.), *Nature Conservation. Environmental Science and Engineering (Environmental Science)*, Springer, Berlin, Heidelberg, pp. 199-210.
- 2011, „Conservation of High Nature Values (HNV) grassland in farmed landscape in Transylvania, Romania”. *Contribuții botanice*, nr. 46, pp. 57-71.
- Antal L., M. Antal. 2004, „Plante cunoscute și utilizate de sătenii din Breb”. *Acta Musei Maramorosiensis*, nr. II, pp. 175–206.
- Babai, Dániel 2017, „High nature value seminatural grasslands – European hotspots of biocultural diversity”. În Roué, M., Molnár, Zs. (eds.): *Knowing our Land and Resources: Indigenous and local knowledge of biodiversity and ecosystem services in Europe & Central Asia. Knowledge of Nature 9*. UNESCO, Paris, pp. 71-75.
- Babai, Dániel, Zolt Molnár 2014, „Small-scale traditional usement of highly species-rich grasslands in the Carpathians”. *Agriculture, Ecosystem and Environment*, nr. 182, pp. 123-130.
- 2016, „Species-rich Mountain Grasslands Through the Eyes of the Farmer: Flora, Species Composition, and Extensive Grassland Management”. *MARTOR. The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, nr. 21, pp. 147-169.
- Babai, Dániel, Antónia Tóth, István Szentirmai, Marianna Biró, András Máté, László Demeter, Mátyás Szépligeti, Anna Varga, Ábel Molnár, Róbert Kun, Zsolt Molnár 2015, „Do conservation and agri-environmental regulations effectively support traditional small-scale farming in East-Central European cultural landscapes?”. *Biodiversity and Conservation*, nr. 24, pp. 3305-3327.
- Beaufoy, Guy 2014, „Wood-pastures and the Common Agricultural Policy: Rhetoric and Reality.” În Tibor Hartel, Tobias Plieninger (editori), *European Woodpastures in Transition: a social-ecological approach*, pp. 273-281. London and New York, Routledge.
- Benga, Ileana 2005, „Narațiunea tradițională între memorată și basm”. *Orma. Revista de studii etnologice și istorico-religioase*, “Magia rustica. Imaginerie și practici magice în culturile populare”, nr. 4, pp. 87-94.
- Berkes, Fikret, Johan Colding, Carl Folke 2000. „Rediscovery of Traditional Ecological Knowledge as Adaptive Management”. În *Ecological Applications*, 10 (5), pp. 1251-1262.

- Dahlström, Anna, Ana-Maria Iuga, Tommy Lennartsson 2013, „Managing biodiversity rich hay meadows in the EU: a comparison of Swedish and Romanian grasslands”. *Environmental Conservation*, nr. 240 (2), pp. 194-205.
- Dunn, Elizabeth C. 2003. “Trojan pig: paradoxes of food safety regulation.” *Environment and planning A*, 35(8), pp. 1493- 1511.
- 2008, “Standards and Person-Making in East Central Europe.” În Aihwa Ong and Stephen J. Collier (editori), *Global assemblages: Technology, politics, and ethics as anthropological problems*, pp. 173-193. Blackwell Publishing.
- Emanuelsson, Urban 2009, *The Rural Landscape of Europe*, The Swedish Research Council Formas, Uppsala.
- Fundația ADEPT 2015, *Specii de plante indicatoare pentru pajiștile cu valoare naturală ridicată. Conservarea biodiversității și dezvoltare comunitară în Transilvania*, publicație în cadrul proiectului “Stabilirea nivelului actual pentru monitorizarea pajiștilor cu Înaltă Valoare Naturală din România”, finanțat prin Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, PNDR și Fundația Orange.
- Ghinoiu, Ion (coord.). 2005. *Atlasul etnografic român*, vol. II, “Ocupațiile”, Editura Academiei Române, București.
- Huband, Sally. 2007. *The role of Romanian pastoralists in conserving agricultural biodiversity*. Teza de doctorat. Universitatea din Edinburg.
- (ALRI) - Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R.1956. Atlasul Lingvistic Român. Serie nouă Vol. I. Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Institutul Național de Statistică (INS) 2014, *Comunicat de presă nr. 120 din 15 mai 2014. Efectivele de animale existente la 1 decembrie 2013*, www.insse.ro.
- (INS) 2020, *Comunicat de presă nr. 133 din 15 mai 2020. Efectivele de animale existente la 1 decembrie 2019*, www.insse.ro.
- Ivașcu, Cosmin Marius, Kinga Öllerer, László Rákossy 2016, „The Traditional Perceptions of Hay and Hay-Meadow Management in a Historical Village from Maramureș County, Romania.” *MARTOR. The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, nr. 21, pp. 39-51.
- Ivașcu, Cosmin Marius, Laszlo Rakossy 2017, „Biocultural adaptation and traditional ecological knowledge in a historical village from Maramureș Land, Romania”. În Roué, M., Molnár, Zs. (eds.): *Knowing our Land and Resources: Indigenous and local knowledge of biodiversity and ecosystem services in Europe & Central Asia. Knowledge of Nature 9*. UNESCO, Paris, pp. 20-40.
- Ivașcu, Cosmin Marius, Anamaria Iuga - în curs de apariție, „Contemporary Transformation of the Pastoral System in the Romanian Carpathian. A Case Study from Maramureș Region”. În Letizia Bindi (ed.), *Grazing Communities. Transhumances and Pastoralism in the Move*, Berghahn, New York, Oxford.
- Iuga, Anamaria, Adina Negraru, Eliza Sima 2005, „Fânul ca element de patrimoniu în satul Șurdești”. *Cybela*, nr. 1, Baia Mare, pp. 44-47.
- Iuga, Anamaria 2016, „Intangible Hay Heritage in Șurdești”. *MARTOR. The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, nr. 21, pp. 67-84.

- Janišová, Monika, Anamaria Iuga, Cosmin Marius Ivașcu, Martin Magnes 2021, „Grassland with tradition: sampling across several scientific disciplines”. *Vegetation Classification and Survey*, nr. 2, pp. 19-35.
- Johansen, Line, Anna Westin, Solvi Wehn, Anamaria Iuga, Cosmin Marius Ivașcu, Eveliina Kallioniemi, Tommy Lennartsson 2019, „Traditional semi-natural grassland management with heterogeneous mowing times enhances flower resources for pollinators in agricultural landscape”. *Global Ecology and Conservation*, vol. 18, art. e00619, 12 p.
- Knowles, Barbara (ed.). 2011. *Mountain Hay Meadow. Hotspots of Biodiversity and Traditional Culture*. Society of Biology, London
- Marian, Simeon Florea, *Botanica poporană română*, 2008-2010.
- McLaughlin, H. Woods; Kathleen Laraia McLaughlin 2011, *The Color of Hay: The Peasants of Maramureș*, Self Published, USA.
- MARTOR. *The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review* 2016, „A Place for Hay. Flexibility and Continuity in Hay-Meadow Management”, nr. 21, 212 p.
- Micul dictionar academic (MDA), ediția a 2-a, coord. acad. Ion Coteanu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2010.
- Mihalyi de Apșa, Ioan. 2009, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*. Ediția a IV-a. Editura Societății Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj – Napoca.
- Neagotă, Bogdan 2005, „Ficționalizare și mitificare în proza orală”. *Orma. Revista de studii etnologice și istorico-religioase*, „Magia rustica. Imagerie și practici magice în culturile populare”, nr. 4, pp. 87-94.
- Nicolson, Adam și fotografii de Rena Effendi 2013, „Hay. Beautiful. Farmers in Transylvania have created a landscape of lower-filled hay meadows. Can they endure?”. *National Geographic*, Iulie.
- Pamfile, Tudor 1997 [1911-1914]. *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, editura Saeculum I. O., București.
- Popa, Radu 1997, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, editura Enciclopedică.
- Popovici, Elena-Ana, D. Bălțeanu și Gh. Kucsicsa 2016. „Utilizarea terenurilor și dezvoltarea actuală a agriculturii”. În D. Bălțeanu (coord.), *România. Natură și Societate*, Academia Română, Institutul de Geografie, editura Academiei Române, București, pp. 329-375.
- Sandu, Dumitru 2000. „Migrația circulatorie ca strategie de viață”. *Sociologie Românească*, nr. 2, pp. 5-29.
- Špulerová, J.; Kruse, A.; Branduini, P.; Centeri, C.; Eiter, S.; Ferrario, V.; Gaillard, B.; Gusmeroli, F.; Jurgens, S.; Kladnik, D.; Renes, H.; Roth, M.; Sala, G.; Sickel, H.; Sigura, M.; Štefunková, D.; Stensgaard, K.; Strasser, P.; Ivascu, C.M.; Öllerer, K. 2019, „Past, Present and Future of Hay-making Structures in Europe”. *Sustainability*, nr. 11 (20), article 5581, 22 p. [<https://doi.org/10.3390/su11205581>].
- Wilson, J. Bastow, Robert K. Peet, Jürgen Dengler, Meelis Pärtel. 2012. „Plant species richness: the world records”. *Journal of Vegetation Science*, vol. 23, nr. 4, pp. 796–802.

Completat:

Dr. Anamaria Iuga, Muzeul Național al Țăranului Român, membru CNSCPI

Dr. Cosmin Marius Ivașcu, Departamentul Biologie-Chimie; Universitatea de Vest, Timișoara

Dr. Ioana Baskerville, Departamentul de Etnologie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română – Filiala Iași, membru CNSCPI

Dr. Ioana Fruntelată, Institutul de Etnografie și Folclor “C. Brăiloiu”, Academia Română, membru CNSCPI

Dr. Cristian Mușă, Institutul de Etnografie și Folclor “C. Brăiloiu”, Academia Română, membru CNSCPI

Dr. Bogdan Iancu, Muzeul Național al Țăranului Român, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

Data:

4 august 2021